

NĚKOLIK POZNÁMEK K DISKRIMINACI V ŘÍMSKÉM PRÁVU

IVANA STARÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá diskriminací v římském právu a pozornost je věnována zejména diskriminaci na základě náboženského vyznání. Ve starém Římě bylo náboženství založeno na mnohobožství a uctívání císařů, ale v Římě také žily skupiny, které se odlišovaly od většiny a vyznávaly jinou víru. V příspěvku se zaměřím zejména na pronásledování křesťanů. Pokud budu hovořit o křesťanství musím také zmínit postavení Židů. Židovské náboženství bylo v římské říši dovoleno a křesťané byly často Římany považováni za součást tohoto náboženství.

Key words in original language

Diskriminace, římské právo, náboženské vyznání, víra, pronásledování, křesťanství.

Abstract

The article deals with the issue of discrimination in the Roman law. Particular attention is paid to religious discrimination. Religion in ancient Rome was based on polytheism as well as on the imperial cult. However, there were also other groups of people in Rome that differed from the majority in terms of religion. I shall focus especially on the oppression of Christians in my contribution. If I am to discuss Christianity, I shall also mention the status of Jews. Judaism was tolerated in the Roman Empire and Romans often perceived Christians as being a part of this religion.

Key words

Discrimination, Roman law, religion, faith, oppression, Christianity, Jews.

Rovný přístup ke všem osobám bez rozdílu pohlaví, rasy, věku, barvy pleti nebo vyznání je dnes základní myšlenkou právních řádů celého světa. Otázka rovnosti není pouze výdobytkem dnešní doby, ale její kořeny sahají až do doby starověku, kde se jí zabývali filosofové a myslitelé. Podle filosofů je rovnost lidí zaručena právem přirozeným, které má svůj původ v přírodě a je založeno mimo vůli člověka. Přirozené právo je tedy právo věčné, nezměnitelné a platí pro všechny stejně¹. Počátky přirozeného práva

---

¹ V protipólu k právu přirozenému stojí právo vytvořené lidmi, které je omezeno právními řády jednotlivých států.

spadají do dob antického Řecka, přesto i tady můžeme spatřovat první známky diskriminace, neboť pouze řečtí občané měli právo být voleni do veřejných funkcí a hovořit na směnu. Výše zmíněná práva nebyla přístupna cizinců² a ani otrokům, kteří stejně jako v Římě byli považováni za pouhou věc. Na řecké myšlenky navazují Římané, kteří vytvořili nejen dokonalý právní systém, ale také místo, kde rovnost byla vzdáleným slovem. Starověký Řím byl na jedné straně zemí velmi rozvinutou, na druhé straně to bylo místo, kde bylo silně zakořeněno otrokářství, patriarchální společnost, kde silně vládla diskriminace, ale o tom budu pojednávat až za chvíli.

Mohlo by se tedy zdát, že v moderním světě neexistuje diskriminace a právními řády je dodržován rovný přístup ke všem osobám nacházejících se ve stejné nebo alespoň srovnatelné situaci bez rozdílu rasy, věku, vyznání nebo pohlaví. Myslím si, že předešlá věta je pouze utopie, protože existují státy, kde je silně zakořeněna diskriminace na základě pohlaví a jsem toho názoru, že k jejímu odstranění by vedla dlouhá cesta s nejasným výsledkem. Na mysli mám zejména islámské země, kde je uplatňováno velmi silně islámské právo zvané šaría³. Podle některých názorů šaría pošlapává základní lidská práva, která jsou typická pro moderní demokratické státy. Nejvíce diskutovanou otázkou zůstává postavení žen v islámských zemích. Žena má velmi rozdílné postavení ve společnosti od muže a troufám si říci, že je zde velmi silná diskriminace. Šaría uplatňuje vynucené manželství⁴ a muslimka si smí vzít pouze muslima. Manželství uzavřené podle práva islámského velí ženě, aby chodila tři kroky za svým mužem, jedla pouze zbytky ze stolu a chodila vždy zahalená. Diskriminační jednání můžeme také spatřovat v oblasti trestu za cizoložství⁵.

Tímto jsem chtěla poukázat na to, že i dnes může žena mít takové postavení a nyní se opět vrátíme do doby starověkého Říma, kde velmi často docházelo k diskriminaci žen, otroků a také osob, které vyznávaly jinou víru než římské obyvatelstvo.

---

² K postavení cizinců v Římě více viz: Falada, D. : Diskriminace a personalita práva – úvaha o sedmi zastavení : Bubelová, K. : Sborník příspěvku ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci : Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, 104 s., ISBN 80-244-0582-2, s. 15

³ Šaría je islámské právo vycházející z Koránu. Koránem se rozumí svatá kniha islámu, která podle legendy obsahuje ustanovení, jenž Muhamedovi řekl archanděl Gabriel, který pokyny zapsané v Koránu obdržel od Alláha. Korán obsahuje pravidla, příkazy, zákazy a tresty. V islámském právu nedochází k rozlišování norem náboženských a právních.

⁴ K uzavření manželství postačí pouze dohoda otců.

⁵ Pokud se cizoložství dopustí žena, tak trestem je jí smrt v podobě ukamenování. Pro muže trest spočívá pouze v zbičování.

Podle římského práva byla žena tvor slabý, křehký a lehkomyšlný, a proto vždy měla spadat pod nadvládu muže. Dívka či žena spadala pod nadvládu pater familias a byla osobou alieni iuris⁶. Římané si žen vážili přesto jim nepřiznávali žádné funkce a ani jinak se nemohly účastnit veřejného života. Žena měla pečovat pouze o domácnost, dům a ven směla vyjít pouze pečlivě zahalená. Ženy neměly způsobilost k moci otcovské, k poručnictví a ani se jinak nemohly zavazovat smlouvami. Výjimku tvořily v Římě Vestálky, které byly osobami sui iuris⁷ a těšily se velké úctě. Můžeme říci, že žena byla oproti muži v římském právu diskriminována, neboť za cizoložství náležel ženě podle královských zákonů trest smrti, žena neměla právo opustit svého muže, ale on ji vyhnat mohl například za to, že padělala klíče od domu⁸.

Římané rozlišovali obyvatelstvo na svobodné a otroky⁹. Řím byl státem otrokářským a Římané považovali otroky za pouhou věc. Otroek neměl žádná práva a spadal plně pod moc svého pána, který měl neomezenou moc nad svým otrokem. Majiteli otroka náleželo právo zvané jako ius vitae necisque¹⁰. Zdrojem otroctví byly často váleční zajatci, ale do pozice otroka se mohl pro své dluhy dostat i svobodný občan¹¹. S otroky v římském státu bylo zacházeno nelidským způsobem a neexistoval žádný předpis, který by alespoň částečně omezil krutovládu pánů nad svými otroky.

Římské obyvatelstvo vyznávalo mnohobožství a můžeme říci, že náboženství si svůj vliv udržovalo velmi dlouhou dobu a každodenně se objevovalo v životě Římanů. V Římě dlouhou dobu platila zásada, že co je správné z pohledu náboženských norem, je dovoleno i z pohledu práva. Nedocházelo tedy k rozlišování norem fas¹² a ius¹³. Snad proto Římané uctívali své bohy a snažili se o to, aby nikdy nedocházelo k narušení rovnováhy mezi bohy a lidmi, protože tento soulad byl v zájmu státu. Římští bohové byli často uctívání veřejně, ale náboženství povolovalo v rodinách uctívání vlastních božstev, ale pouze za podmínky, že navenek budou stále

---

⁶ Osoba podřízená cizímu právu

⁷ Osoba nepodřízená cizímu právu

⁸ Více k tomu viz. Stará, I. : Žena v římském právu. 1.vydání. Olomouc : Univerzita Palackého Olomouc, 2010. od s. 375-380, 6 s. ISBN 978-80-244-2491-0

⁹ Viz Gaius : Učebnice práva ve čtyřech knihách, Praha: Vydavatelství Doplněk, 1981, s. 32 (G I.9.)

¹⁰ Toto právo v sobě zahrnovalo oprávnění majitele libovolně svého otroka trestat, ale mohl ho beztrestně i zabít. Toto právo bylo výsadou pouze římského státu.

¹¹ Zde hovoříme o dočasném otroctví, které vzniká tím, že osoba svobodná nezaplátila dluhu nebo způsobila jinou škodu, kterou bylo nutno nahradit.

¹² Právo vytvořené bohy bez zásahu lidské moci.

¹³ Právo vytvořené lidmi a nezávislé na náboženství.

uctívat římské bohy a také císaře, neboť často se stávalo, že se císař stavěl na roveň bohům¹⁴.

Za státem uznané náboženství v Římě se také považuje náboženství židovské. Osoby vyznávající židovské náboženství nevytvářeli pro římský stát hrozbu, a proto jim bylo svěřeno právo konat si své vlastní obřady. Ze stoupenců židovského náboženství se oddělila část a vytvořila skupinu lidí, kteří si začali říkat křesťané. V tomto období nastává zlom a římský stát začíná pronásledovat osoby na základě vyznání. Ideologie křesťanství vychází ze židovského náboženství, a proto byli křesťané často považováni za sektu náležející k židovskému náboženství. Křesťanská víra nedovolovala uznávat více bohů, protože křesťané mají pouze jednoho Boha a toho uctívají. Lidé vyznávající křesťanskou víru byli spořádaní občané, kteří platí daně, dodržují zákony, a přesto byli v očích většiny obyvatel odlišní.

V roce 64 n.l. byl Řím poničen požárem, v této době byl vládcem císař Nero, kterému je tento počin často prisuzován¹⁵. Přesto podezření padlo na křesťany, protože díky jejich odmítavému postoji uctívat bohy a císaře došlo k narušení rovnováhy mezi bohy a lidmi. Vina na soudě nebyla křesťanům nikdy prokázána, přesto docházelo k jejich vyvražďování¹⁶. Křesťané byli vhozeni do amfiteátru dohromady s dravou zvěří, věšeni, ukřižováni a to vše před zraky veřejnosti. Období vlády Nera je často označováno za období krutosti na křesťanech, které se vykonávaly pouze ze vůle císaře, který nebyl ničím a nikým omezen.

Za vlády císaře Domiciána¹⁷ dochází k dalšímu pronásledování křesťanů a jako důvod často volil neúctu k bohům a k císaři. Domicián do dějin vstoupil jako císař, který se stavěl na roveň bohům a také chtěl být tak uctíván.

Divoké Neronovo a Domiciánovo pronásledování křesťanů ukončil císař Traján svým ediktem z r. 113 n.l.. Pronásledování křesťanů dostává zákonnou podobu a je přesně vymezeno. Zakazuje se po křesťanech pátrat. Za vlády císaře Trajána často docházelo k udávání křesťanů, řešeny měla být pouze ta udání, která nebyla anonymní. Předmět udání měl být projednán a jako trest byla křesťanům stanovena povinnost ve formě obětního daru bohům i císaři. Pokud nebylo této povinnosti ze strany

---

¹⁴ Více k tomu viz. Stará, I. : In Dny práva - 2009 - Days od Law. 1.vydání. Brno : Masarykova univerzita Brno, 2009. s. 2687 - 2694, 8 s. ISBN 978-80-210-4990-1

¹⁵ Císař Nero vládl velmi krutě a podle legendy on sám založil požár, protože chtěl vybudovat nové město, které by pojmenoval Neropolis.

¹⁶ Mezi zavražděnými křesťany z této doby byli i apoštolové Petr a Pavel.

¹⁷ Domicián byl krutý vládce a za jeho vlády bylo vyvražďeno obyvatel hlásajících víru v Boha. Dochovala se i svědectví popisující krutost tohoto císaře.

křesťana vyhověno, byla požadována poprava viníka. Udání na křesťany se množí i za vlády císaře Hadriána a řeší se obdobně, ale můžeme říci, že došlo k zpřísnění podmínek. Muselo být uvedeno žalobcovo jméno a tím se mělo zabránit falešným udáním. Pokud někdo poskytl falešné udání a nebo svědectví, měl být potrestán.

Zajímavé je, že křesťané nikdy neusilovali o svržení státní moci ani jinak se nestavěli proti státní moci. Jediný problém spočíval v tom, že stoupenci Krista odmítali uctívat císaře a bohy. Odmítavě se také křesťané stavěli k magickým vědám, kterými bylo římské náboženství ovládáno. Křesťanská ideologie se stala trnem oku řeckým i římským filosofům, neboť nebylo možné, že Bůh stvořil svět z ničeho za sedm dní a teorie z mrtvých vstání Ježíše Krista se vymykala dosavadnímu bádání filosofů a často se učení Ježíše Krista a jeho skutky stávaly terčem kritiky, přesto počet učenců Krista stále narůstal.

Císař Antonius Pius¹⁸ byl díky svojí vládě označován za nejmírnějšího pronásledovatele křesťanů, ale i za jeho vlády dochází k umírání křesťanů, které vyvrcholí za vlády jeho syna Marka Aurelia¹⁹. Za vlády Marka Aurelia nevznikl předpis, který by zakazoval vyznávat křesťanství a stanovil nějaké tresty, přesto došlo k neomezenému pátrání po křesťanech, neboť křesťané jsou nepřátelé římského státu. Křesťané byli tedy svévolně a krutě zabíjeni a takto zabítí křesťané se považovali za mučedníky, o kterých vznikaly legendy, které nám jsou známe dodnes. Markus Aurelius se snažil upevnit upadající moc římského náboženství a roku 176 n.l. zakázal šířit nová náboženství. Nejhorší pronásledování křesťanů nastoupilo r. 202 n.l. a trvalo až do Ediktu Milánského r. 313 n.l.. V tomto období se střídala období krutého pronásledování s obdobími klidu. Na něj navazuje císař Septimius Severus v roce 202 n.l., který označil přestup na jiné náboženství než státem uznané za trestný čin. V celé říši římské byly zakázána obřízka a křesť a existovaly skupiny, které pátraly po křesťanech a nutily je přinášet oběti pohanským bohům, pokud jim nebylo vyhověno, tak následovalo předhození dravé zvěři.

Za císaře Deciana se říše ocitá v krizi a dochází tak k prvnímu masovému pronásledování křesťanů. Cílem jeho vlády bylo navrátit všechny lidi k římskému náboženství a ostatní náboženství odstranit, proto všichni křesťané byli nuceni přinášet oběti bohům na usmířenou. Po obětování

---

¹⁸ Otec Marka Aurelia

¹⁹ Markus Aurelius byl často označován jako filosof na trůně a také byl stoupencem stoické filosofie, kterou začlenil i do státního náboženství. Je také označován po císaři Neronovi za nejkrutějšího pronásledovatele církve. Možná byl k tomu dohnán okolnostmi, neboť za jeho vlády se v zemi rozmohl mor, hlad a říše byla často terčem nájezdů kočovných kmenů, a proto často vina padala na křesťany, protože díky nim opět došlo k nesouladu mezi lidmi a bohy. Bohové se rozhněvali a poslali na římský lid trest.

dostali potvrzení, které je zařadilo zpět k římskému náboženství. Pokud neuposlechli byli vyhnáni nebo usmrceni.

Kruté pronásledování dochází i za císaře Valeriána. Ten nejprve volil velmi liberální přístup, později si nechal namluvit, že církev vlastní obrovský majetek. Vydal tedy nařízení, které mělo církvi odejmout celý majetek i pohřebiště²⁰.

Po období tyranie přichází pro stoupence Krista období klidu a císař Gallienus vydává edikt, kterým mají být křesťanům navraceny jejich modlitebny. Křesťanství není stále státem uznané, ale jeho existence je tolerována, což má za následek příliv nových křesťanů a v tomto období vznikají první sakrální stavby.

Císař Dioklecián. křesťany toleroval, později přistoupil k represím. Patrně vlivem rádců, kteří neradi viděli nárůst počtu křesťanů a křesťané se objevují také v císařském paláci.. Dioklecián vydal 4 edikty směřující proti křesťanům. První spočíval v zbourání kostelů, pak bylo nutno vydat všechny posvátné knihy včetně Bible .Křesťané byli zbavení svých občanských práv a svobod. Edikt se zaměřil i na otroky hlásající křesťanství. Otroci vyznávající jiné náboženství než státem uznané nesměli být propuštěni na svobodu. Věřící měli opět přinášet oběti bohům, odmítnutí znamenalo jistou smrt²¹. Smrti často předcházelo kruté mučení, které mělo přimět křesťany k "poslušnosti", pokud mučení bylo neúčinné následoval trest v podobě smrti. Další dva edikty byly zaměřeny svou povahou na duchovenstvo církve, kde duchovní měli být uvězněni a byla jim dána povinnost přinést obětní dar bohům. Poslední edikt nazývaný jako krvavý rozšířil povinnost oběti na křesťany v celé říši. Za neuposlechnutí příkazu hrozila smrt. V této době byla římská říše rozdělena na západní a východní část. Na východní části císař Dioklecián uskutečňoval svoji krutovládu, na západní části říše svůj vliv uplatňoval císař Maximián, který byl sice krutý a bořil chrámy, ale nelze ho srovnávat s vládou na východní straně říše.

V roce 311 n.l. byl vydán císařem Galerusem edikt, který ukončil pronásledování křesťanů a křesťanské náboženství se stalo pro západní část říše náboženstvím dovoleným, ale za podmínku bylo zvoleno, že i křesťané se musejí modlit za svého císaře.

Roku 313 n.l. vydal císař Konstantin I. se svým spoluvladařem Licineusem Milánský edikt, který udělil křesťanům svobodu. Edikt byl vydán po bitvě u Milvijského mostu v Říma, kde Konstantin přemohl svého soka Maxentia . Podle legendy spatřil císař kříž na nebi a uslyšel hlas, který říkal, že v tomto znamení zvítězí. Konstantin nechal připevnit kříž na oděv vojáků a tento počín se stal milníkem pro další vývoj křesťanstva. Musíme však říci, že

---

²⁰ Z této doby pochází křesťanská legenda o umučení svatého Vavřince.

²¹ V Egyptě jsou uváděny popravy, které činili až 100 křesťanů denně.

tímto počinem nebylo křesťanství uznáno jako státní náboženství, ale bylo pouze zrovnoprávněno s pohanstvím²². Císař Konstantin zformoval právní řád v duchu křesťanských tradic zakázal ukřižování, zabíjení a trýznění otroků a také vůli otce zabít dítě, které mu bylo položeno k nohám²³. Jeho počinem bylo také zmírnění mučení na soudě. Díky ediktu došlo k zlepšení postavení ženy ve společnosti. Žena již nesměla být mužem svévolně zapuzena a byly jí přiznány zákonné nároky vyplývající z uzavřeného manželství. Konstantin I. zakázal práci v neděli, neboť pro křesťany je neděle svátečním dnem, který má být dobou rozjímání a odpočinku. Z císařské pokladnice byly hojně podporovány výstavby kostelů a chrámů. V těchto ustanovení nacházíme prvky křesťanství, protože křesťanství je prezentováno jako morální, etické a založeno na oslavě života, právě tyto hodnoty často stojí v protikladu k právu římskému.

V únoru roku 380 císař Teodosius Veliký se svým spoluvladařem Gracianem vydávají edikt, který prohlašuje křesťanství za státní náboženství. Tímto počinem došlo k propojení státní a církevní moci a tím vznikl křesťanský stát. Říše byla rozdělena na část východní a západní, na východě byl císař zároveň představitelem církve a tak nedochází k oddělení moci křesťanské a státní. V západní části říše existoval dualismus, který spočíval v tom, že moc státní a křesťanská existovala nezávisle na sobě. Hlava církve byla reprezentována papežem, který podporoval státní moc²⁴.

V roce 391 n.l. dochází k zákazu veřejného slavení pohanského božstva a tak římské polyteistické náboženství se stává zapomenutým a svůj vliv si udržuje pouze na zapadlých vesnicích, kde jsou obřady vykonávány tajně. Theodosius Veliký vydává všeobecný zákaz pohanských a obětních rituálů a ti, kteří by se odvážili tento zákaz porušit hrozila urážka majestátu²⁵ a tímto krokem se katolická církev stává státním církví. Můžeme s nadsázkou říci, že katolická církev se stává nyní tím, kdo sleduje a pronásleduje. Pod drobnohledem katolické církve zůstává židovské náboženství. Právě křesťané mají své kořeny v židovské nauce a počátku byli považováni za sektu náležející k tomu náboženství. Církev si klade nárok na Bibli a viní Židy z ukřižování Ježíše Krista. Později dochází k úplné izolaci židovského náboženství ze svaté říše, do níž je vstup možný

---

²² Východní církve ho zařadila i s jeho matkou Helenou mezi světce, západní církve je mezi světce nezařadila, neboť Konstantin měl chyby. Nechal se pokřtít až na konci života, aby nemusel přijímat přísná pravidla církve.

²³ *Suscipe pater - Přijmi otče.* Zásada římského práva, podle které se k nohám *pater familias* pokládalo narozené dítě, které pokud bylo zvednuto bylo přijato do rodiny a pokud ne, tak následovala smrt.

²⁴ Papežem byl Damas I., který byl zvolen v roce 366 n.l. a jeho volbu provázely nepokoje. Papež byl v Římě volen všemi obyvateli, kteří byli pokřtěni a nejvíce hlasů dostal právě Damas. Mezi přívrženci obou kandidátů se po sečtení hlasů odehrála bitva, která musela být ukončena státní mocí a Damas byl císařem označen za papeže.

²⁵ *Cimen laesae maiestatis*

pouze na základě křestu, dále se objevují opatření proti manželství katolíků a židů, obsazování úřednických postů stoupenci židovské víry.

Závěrem lze říci, že cesta k uznání křesťanství byla poseta tisíci těly mrtvých křesťanů, přesto však ani toto utrpení nevedlo k tomu, aby byla nastolena náboženská tolerance, která měla před sebou ještě velmi dlouhou cestu.

Literature:

- Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva : Panorama, 1981, 507 s.
- Bubelová, K. : Sborník příspěvku ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci : Univerzita Palackého v Olomouci ,2002,104 s., ISBN 80-244-0582-2
- Cvertler, J., Kincl, J. : Obecné dějiny státu a práva – stát a právo v otrokářském Římě : Univerzita Karlova Praha, 1975, 116 s.
- Fischer, H-J.: Dějiny papežů: Olomouc: Vydavatelství FONTÁNA, 2005, 169 s., ISBN 80-7336-220-1
- Hošek, R. : Římské náboženství : Státní pedagogické vydavatelství, 1968
- Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : Římské právo : C.H:BECK, 1995, 386 s., ISBN 80 7179 – 031 – 1
- Knoll, V.: Acta historico- iuridica Pilsnensia 2006 : Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 356 s., ISBN 978-80-7380-085-7
- Kúng, H.: Malé dějiny katolické církve: Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2005, 152 s., ISBN 80-7021-770-7
- Skřejpek, M. : Ius et Religio : Vydavatelství 999, 1999, 317 s., ISBN 80 – 901064 – 8 – X
- Skřejpek, M.: Latinsko-český slovníček práva římského. Praha: LexisNexis CZ, 2005
- [www. antika.avonet.cz](http://www.antika.avonet.cz) [citováno 2.6.2010]
- [www. getsemany.cz](http://www.getsemany.cz) [citováno 7.6.2010]
- [www. nippur.cz](http://www.nippur.cz) [citováno 6.6.2010]

- www.vira.cz [citováno 6.6.2010]

Contact – email

ivanastara@post.cz